PRINCIPII GRAMATICALE ÎN ORTOGRAFIE

DE

MIOARA GRIGORESCU

Spre deosebire de toate sistemele ortografice din trecut, noile norme rtografice se caracterizează prin importanța acordată gramaticii în rezolarea problemelor de scriere.

Evident, îmbunătățirea ortografiei se bazează în primul rînd pe prinipiul fonetic, redînd pe cît se poate pronunțarea. Dar aplicarea absolută a rincipiului fonetic nefiind posibilă, în normele ortografice s-a aplicat în mare măsură și principiul morfologic de respectare a elementelor constitutive ale uvîntului și a categoriei morfologice respective, datorită căruia au putut fi nlăturate o serie de inconsecvențe ale vechii ortografii.

Astfel, problema scrierii cu *ia* sau cu *ea*, care nu se disting în pronunțare, e rezolvă în noua ortografie, pe baza principiului morfologic, prin alternanele fonetice existente în formele flexionare sau în derivatele cuvîntului respectiv: se scrie *ea* cînd alternează cu *e*, și *ia* cînd alternează cu *ie*. În această roblemă vechea ortografie nu avea nici un fel de regulă și cuvintele respective trebuiau învățate fiecare în parte cu grafia corectă; inconsecventă, vechea rtografie stabilise scrierea *gheată*, dar *ghiață*, *încheagă*, dar *chiamă* etc. În oile norme ortografice se fixează regula alternanțelor *ea*/*e* și *ia*/*ie*, care rezolvă crierea tuturor cuvintelor din această categorie într-un mod unitar. Se va crie deci și *gheață*, ca *gheată*, deoarece formele de plural sînt în amîndouă azurile cu *e*: *ghețuri*, *ghete*. Se va scrie *cheamă*, pentru că alternează cu *chema*, ot așa cum *încheagă* alternează cu *închega*.

Aceeași regulă e valabilă și în ceea ce privește desinențele verbale *-ez* *-esc*, respectîndu-se alternanțele *-ez*/*-ează (efectuez — efectuează)*, *-iez*/*-iază deraiez — deraiază)*, *-esc*/*-ească (întinerese — întinerească)* și *-iesc*/*-iască alcătuiesc — alcătuiască)*.

BDD-A10215 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:26 UTC)

Ori de cîte ori s-a pus problema alegerii între mai multe forme existente în pronunțare, s-a ales forma cea mai corespunzătoare din punct de vedere morfologic. Se va scrie deci la indicativul prezent pers. I sg. *eu acopăr, descopăr, sufăr*, iar la pers. a III-a sg. și pl. *acoperă, descoperă, suferă*; la conjunctiv prezent pers. a III-a sg. și pl. va fi *să acopere, descopere, sufere*, stabilindu-se opoziția generală *-ă/-e* între indicativ și conjunctiv (ca în cazul *coboară/să coboare)*.

Pe baza aceluiași principiu morfologic s-a stabilit scrierea verbelor *a agrea* și *a crea*. Analiza structurii morfologice a acestor verbe arată că rădăcinii în *-e (agre-, cre-)* i se adaugă desinențele și sufixele normale pentru oricare verb de conjugarea I care primește desinența *-ez*, de pildă *a lucra*. Se va scrie deci la infinitiv *a agrea, a crea*, la indicativ prezent *agreez, agreezi, agreează, agreăm, agreați, agreează*; *creez, creezi, creează, creăm, creați, creează*; gerunziul va fi *agreînd, creînd*, iar participiul *agreat, creat*.

Și în scrierea sufixelor lexicale aplicarea principiului morfologic a introdus ordinea și consecvența necesară, stabilindu-se scrierea cu forma normală a sufixului respectiv, acolo unde pronunțarea înșală. De pildă *simțămînt, despărțămînt* se vor scrie astfel, pentru că sufixul nu poate avea decît forma *-ămînt* (*așezămînt, învățămînt* etc.).

Una din regulile care ilustrează în cea mai mare măsură aplicarea principiului morfologic este regula scrierii lui *i, e, a, î, ă, ea* după *ș, j*. Pentru rădăcina cuvintelor s-a stabilit scrierea cu *i, e, a*, care reprezintă pronunțarea literară, dar în ceea ce privește terminațiile și sufixele, pe baza principiului morfologic, se vor putea scrie și literele *î, ă, ea*, cu ajutorul cărora se păstrează identitatea imaginii grafice a unei serii de desinențe, sufixe gramaticale și lexicale. În felul acesta, deși în discuțiile din presă asupra proiectelor de ortografie s-a constatat o preferință aproape generală pentru scrierea cu *e* după *ș, j*, care e de altfel rostirea capitalei (*ușe, grije*), în normele ortografice s-a stabilit o regulă rațională, care ține seama de aspectul elementelor flexionare și de categoriile morfologice ale cuvintelor respective.

Desinențele, sufixele gramaticale și lexicale vor avea deci după *ș, j*, același aspect ca după toate celelalte consoane, înlăturîndu-se inconsecvențele vechii ortografii, care nu avea o regulă unitară nici măcar pentru *ș, j* (se scria *greșală*, dar *oblojeală* și *roșeață*).

Conform noii ortografii, după *ș, j* se va scrie *-ă* la nominativ-acuzativul sg. al substantivelor și adjectivelor de declinarea I în: *tovarășă, ușă, chiriașă, mătușă, grijă, mlajă, tijă, coajă, fruntașă, gureșă* (ca în *stahanovistă, țară, bună*). La plural și la genitiv-dativul sg. se va scrie însă *-e: tovarășe, chiriașe, nuntașe, gureșe, băștinașe, tije*, ca și *stahanovistă — stahanoviste, bună — bune*. De asemenea se va scrie *ă* la pers. a III-a a indicativului prezent și perfect simplu: *îngrașă, îngroașă*, ca în *leagă, toarnă*; *angajă, aranjă, furișă, îngrășă, îngroșă* (ca în *legă, turnă*), dar *e* la pers. a III-a a

BDD-A10215 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:26 UTC)

onjunctivului prezent: *să îngraşe, să îngroaşe* (ca în *să lege, să toarne*). Deci: *îngraşă — să îngraşe.*

Pluralul substantivelor feminine terminate în *-are* după *ş, j* se va scrie u *-ă-*, *-are* alternînd cu *-ări* ca după orice altă consoană: *înfăţişare* — pl. *nfăţişări, angajare* — pl. *angajări* (ca în *cîntare* — pl. *cîntări*).

La verbe, după *ş, j* se păstrează aspectul desinenţelor *-ează, -ească,* la el ca după toate celelalte consoane. Se va scrie deci *înfăţişează, aranjează, ă sfîrşească, să îngrijească,* aşa cum se scrie *lucrează* şi *să povestească.*

Tot astfel la femininul adjectivelor formate cu sufixul *-esc* se va scrie şi după *ş, j -ească*: *tovărăşească* (la fel ca *prietenească*).

Sufixele *-eală, -ean* şi *-eaţă* îşi păstrează şi ele o imagine grafică identică. Se va scrie *greşeală* şi *oblojeală* (ca *oboseală, ameţeală*), *ieşean* şi *clujean* (ca *bucureştean*), *roşeaţă* (ca *albeaţă*).

Sufixul *-ar* va avea şi el o imagine grafică unitară, scriindu-se *coşar, birjar,* ca *fierar, lemnar.* Între sufixele *-ărie* şi *-erie* se va face şi în scris distincţia necesară, ţinînd seama de faptul că sufixul *-ărie* e legat de sufixul *-ar*: *bere — berar — berărie,* pe cînd *-erie* e legat de sufixul *-er* sau e independent: *frizer — frizerie; loterie.*

Gerunziul verbelor de conjugarea I cu rădăcina terminată în *ş, j* se va scrie cu *-înd*: *înfăţişînd, angajînd* (ca *lucrînd, umblînd*). În schimb gerunziul verbelor de conjugarea a IV-a se va scrie şi după *ş, j* ca după orice consoană *-ind*: *sfîrşind, îngrijind* (ca *povestind, dormind*).

În interiorul rădăcinii după *ş, j* se va scrie numai *i, e, a,* deci: *maşină, jilţ; şes, a jelui; şa, şase, şapte, aşază.* Sînt necesare aici unele explicaţii privitoare la cîteva situaţii în aparenţă mai complicate.

Astfel mulţi nu înţeleg de ce se va scrie *înfăţişează,* dar *aşază.* Explicaţia este următoarea: în *înfăţişează* avem a face cu desinenţa *-ează,* aceeaşi ca în *lucrează, desenează,* desinenţă existentă numai la persoana I singular, a II-a singular şi a III-a singular şi plural a indicativului şi conjunctivului prezent (persoana a II-a şi la imperativ), pe cînd în *aşază* însăşi rădăcina este *aşez* şi se menţine la orice formă: *aşezăm, aşezaţi, aşezam, aşezasem* etc. Conform regulii care stabileşte pentru rădăcini scrierea cu *a,* se va scrie *aşază,* subliniindu-se astfel deosebirea de structură morfologică dintre verbul *a aşeza* şi *a înfăţişa, a furişa* etc. Alternanţa este *e/a,* aceeaşi ca în *şed—să şadă.*

Tot astfel se va scrie *înşală,* deşi scriem *greşeală,* fără a fi vorba de nici o inconsecvenţă: în *greşeală* distingem sufixul *-eală,* căruia îi menţinem acelaşi aspect grafic ca în *oboseală, ameţeală* etc., pe cînd în *înşală* avem a face cu o alternanţă fonetică în interiorul rădăcinii verbale: *eu înşel — el înşală.* Aceeaşi este şi situaţia verbelor *a deşerta* şi *a şedea*: *eu deşert — el deşartă — să deşarte; eu şed — el şade — să şadă.*

Şi în privinţa pronunţării scrierea *şa, ja* în rădăcini este cea mai potrivită, deoarece în ţinuturile cu *ş, j* moi se va putea citi *şea, jea* fără a fi nevoie

BDD-A10215 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:26 UTC)

de marcarea caracterului moale al consoanelor respective, iar pentru ţinuturile cu *ş*, *j* duri ea va reprezenta şi pronunţarea reală.

Trăgînd concluziile la regula scrierii lui *i*, *e*, *a*, *î*, *ă*, *ea* după *ş*, *j*, atragem atenţia asupra faptului că în rădăcina cuvintelor nu se poate scrie decît *i*, *e*, *a*, pe cînd în afara rădăcinii se poate scrie şi *i*, *e*, *a* şi *î*, *ă*, *ea*, după cum cere respectarea imaginii grafice unitare a desinenţelor sau sufixelor respective.

Principiul morfologic a fost aplicat şi în scrierea substantivelor compuse. S-a stabilit scrierea într-un cuvînt a substantivelor în care părţile componente şi-au pierdut individualitatea morfologică, ceea ce se vede clar în declinare prin faptul că nu se modifică decît ultimul element:

bunăstare (genitiv-dativ *bunăstării*)
bunăvoinţă (genitiv-dativ *bunăvoinţei*)
untdelemn (genitiv-dativ *untdelemnului*)

Spre deosebire de acestea, se scriu despărţite cu liniuţă substantivele compuse în care părţile componente îşi mai păstrează individualitatea morfologică, fiecare element primind în flexiune desinenţa corespunzătoare de genitiv-dativ sau de plural:

bună-credinţă (genitiv-dativ *bunei-credinţe*)
bună-cuviinţă (genitiv-dativ *bunei-cuviinţe*)
cotă-parte (genitiv-dativ *cotei-părţi*)
rea-credinţă (genitiv-dativ *relei-credinţe*)
rea-voinţă (genitiv-dativ *relei-voinţe*)

Astfel, deşi în aparenţă *bunăvoinţă* şi *rea-voinţă* sînt două compuse identice, scrierea lor diferă pentru că structura lor morfologică este diferită, sudura celor două elemente fiind desăvîrşită numai în primul caz.

În ceea ce priveşte scrierea cuvintelor unite într-unul singur sau complet separate, hotărîtor a fost principiul sintactic, care atrage atenţia asupra sensului şi a valorii gramaticale a cuvintelor respective. De aceea în « Micul dicţionar ortografic » nu sînt rare cazurile în care se indică două feluri posibile de scriere a aceloraşi cuvinte după felul cum sînt legate ele între ele sau cu alte cuvinte din frază. Exemplul cel mai clar îl oferă scrierea *numai* şi *nu mai*, diferenţiată şi în vechea ortografie. *Numai*, adverb restrictiv cu sensul « doar », se scrie într-un cuvînt:

Altul este al tău suflet,
Alţii ochii tăi acum,
Numai eu, rămas acelaşi,
Bat mereu acelaşi drum. EMINESCU, O. I 112.

În schimb adverbul de negaţie *nu* urmat de adverbul *mai*, care arată continuitatea, durata, se scriu separat:

Căci *nu mai* am de obicei
Ca-n zilele acele
Să mă îmbăt şi de scîntei
Din stele. EMINESCU, O. I 187.

BDD-A10215 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:26 UTC)

Noile norme ortografice disting şi scrierea *odată* şi *o dată*. Se scrie ıtr-un cuvînt adverbul *odată* cu sensul «odinioară»:

A fost *odată* ca-n poveşti
A fost ca niciodată... EMINESCU O. I 167,

ar numeralul *o* şi substantivul *dată* în îmbinarea *o dată* «o singură dată», pusă lui «de două ori» sau «de mai multe ori», se scriu separat:

Să afle că eu, *o dată* pe săptămînă, slugărnicesc! DELAVRANCEA, H. T. 120.

Tot astfel se scrie într-un cuvînt adverbul *demult* cu sensul «odinioară», olosit mai ales în locuţiunea *de demult*:

Căci astăzi dacă mai ascult
Nimicurile-aceste,
Îmi pare-o veche, *de demult*
Poveste. EMINESCU, O. I 188

i în două cuvinte prepoziţia *de* urmată de adverbul *mult* cu sens cantitativ n timp («de mult timp»):

Poate *de mult* s-a stins în drum,
În depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre. EMINESCU, O. I 234.

Adverbul *altădată* cu sensul «odinioară, demult» se scrie într-un cuvînt:

Altădată aici era un maidan; acum pe locul lui s-a ridicat o şcoală,

e cînd *l*ocuţiunea *altă dată*, formată din adjectivul nehotărît *altă* şi sub tantivul *dată* şi avînd sensul opus lui *astă dată* se scrie în două cuvinte:

Să-mi dai cărţile *altă dată*. Acuma n-am în ce să le iau.

O dovadă a justeţei scrierii *altă dată* în asemenea împrejurări este şi aptul că elementele componente pot fi puse la plural:

Vîntul tremură-n perdele
Astăzi ca şi *alte dăţi*. EMINESCU, O. I 113.

După cum limba distinge sensul propriu lexical al substantivului *fel* în *fel de mîncare* şi *alt fel de mîncare* de adverbul *altfel*, ortografia respectă şi a această distincţie, scriind substantivul precedat de un adjectiv nehotărît n două cuvinte (*alt fel* «nu acelaşi fel»), iar adverbul *altfel* «altminteri» ntr-un singur cuvînt:

Deşi nu e decît femeie,
E totuşi *altfel*, «nu ştiu cum». EMINESCU, O. I 208.

Adverbul *decît* cu sens restrictiv ca în exemplul de mai sus (E m i n e s c u, O. I. 208) sau cu sensul comparativ mai curent:

Căci tu înseninezi mereu
Viaţa sufletului meu,
Mai mîndră *decît* orice stea,
Iubita mea, iubita mea! EMINESCU, O. I 235

e va scrie într-un cuvînt, spre deosebire de prepoziţia *de* care leagă cuvintele recedente de *cît* următor:

Am făcut rost *dë cît* mi-ai cerut.

BDD-A10215 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:26 UTC)

În opoziția *pe de o parte . . . pe de alta* se scrie *de o parte* în trei cuvint pe cînd adverbul *deoparte* «retras, izolat» formează și în scris un sing cuvînt:

Tu așază-te *deoparte*,
Regăsindu-te pe tine,
Cînd cu zgomote deșarte
Vreme trece, vreme vine. EMINESCU, O. I 194.

★

Legarea scrierii de criterii gramaticale, referitoare la categoriile morf logice, la formația și la valoarea cuvintelor respective, dă ortografiei un caract rațional, însușirea ei depinzînd de folosirea conștientă a limbii însăși, d cunoașterea gramaticii, și nu de memorarea mecanică a scrierii stabilite ofici pentru fiecare cuvînt în parte. În același timp opera de reconsiderare a im portanței gramaticii și de evidențiere a valorii ei practice face un pas înaint prin aplicarea principiilor gramaticale în scrierea limbii romîne.

BDD-A10215 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:26 UTC)